

al-Ahnaf: Ein Literatur Geschichtlicher Sonderfall und seine Rezeption", *WZKM*, LXXXVIII (1998), s. 65-107; "İbnü'l-Ahnef", *İA*, V/2, s. 842-843.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

İBNÜ'L-AHREM

(ابن الأخرم)

Ebü Abdillâh Muhammed
b. Ya'kûb b. Yûsuf
eş-Şeybânî en-Nisâbüri
(ö. 344/955)

Hadis hâfızı.

250'de (864) doğdu. Babası ve ilk dönemlerde kendisi İbnü'l-Kirmânî diye tanınmıştır. Tahsil için Nişâbur dışına hiç çıkmadığı belirtilmiş olup Yahyâ b. Muhammed ez-Zühîfî, Ebü Ali el-Kabbânî ve Muhammed b. Nasr el-Mervezî gibi hocalardan istifade etti. Başta Hâkim en-Nisâbüri olmak üzere Ebü Abdullah İbn Men-de ve daha pek çok kişi kendisinden hadis rivayetinde bulundu.

Hadis ilimlerinde, özellikle de ilel ve ricâl konularında iyi yetişmiş bir âlim olan İbnü'l-Ahrem'in dönemin ilim adamlarıyla zaman zaman ilmî tartışmalara katıldığı belirtilmekte ve Arapça'ya iyi kullandığı söylenmektedir. Hadis alanındaki başarısı sebebiyle İbnü'l-Ahrem'i akranlarına tercih eden İbn Huzeyme, tartışmalı meselelerde onun görüşlerini benimsemiştir (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 865). İbnü'l-Ahrem 14 Cemâziyelâhir 344'te (5 Ekim 955) vefat etti.

Onun kaynaklarda zikredilen ve genellikle *Şahîhayn* üzerine yapılmış müstahrec türü çalışmalar olduğu anlaşılan eserleri şunlardır: *el-Müstahrec 'ale's-Şahîhayn*, *el-Müsnedü'l-kebîr*, Ebü'l-Abbas Muhammed b. İshak es-Serrâc'ın isteği üzerine hazırladığı *el-Müstahrec 'alâ Şahîhi Müslim*, *el-Muhtaşarü's-Şahîh el-müttefeke 'aleyh*, *el-'Avâlî*, *Kitâbü'r-Risâle (Hediyetü'l-'arîfin*, II, 41).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nukta, *et-Takvîd li-ma'rifeti ruvâtî's-sünen ve'l-mesânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 125; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 864-866; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 466-469; a.mlf., *el-'İlâm bi-vefeyâtî'l-a'lâm* (nşr. Riyâd Abdülhamîd Murâd - Abdülcebbâr Zekkâr), Beyrut 1412/1991, s. 146; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 331-350*, s. 312-313; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 336-337; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 313; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 355-356; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 368; İbnü'l-Gazzî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kiserî Hasan), Beyrut 1411/1990, I, 163; *Hediyetü'l-'arîfin*, II, 41; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 21; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/2, s. 390-391.

BİLÂL SAKLAN

İBNÜ'L-ÂKÜLÎ

(ابن العاقول)

Ebü'l-Mekârim Gıyâsüddîn Muhammed
b. Muhammed b. Abdillâh
el-Vâsıtî el-Bağdâdî
(ö. 797/1394)

Şâfiî fakihî ve hadis âlimi.

733 Recebinde (Nisan 1333) Bağdat'ta doğdu. İlmî geleneğe sahip bir aileye mensup olup ataları Bağdat yakınlarında ki Âkûl köyünde ikamet ettikleri için buraya nisbetle anılmıştır. Babası Muhyiddin el-Âkûlî'den, Sirâceddin el-Kazvîni ve zamanın diğer önde gelen âlimlerinden ders aldı. Hadis, fıkıh ve Arap dili ve edebiyatı alanlarında kendini yetiştirdi. Desesi ve babası gibi Bağdat'ta Müstansırıyye ve Nizâmiyye medreselerinde Şâfiî fıkıhı okuttu, Mekke, Medine, Şam, Halep ve Kudüs'te hadis rivayet etti.

Devrin âlimleri ve devlet adamları katında saygın bir yeri olan İbnü'l-Âkûlî, bugün Câmîu'l-Âkûlî olarak bilinen Dârü'l-Kur'ânî'l-Cemâliyye'nin de kurucusudur. Babasının kabrinin bulunduğu yerde inşa ettirdiği, döneminin bütün ilimlerinin okutulduğu bu medreseye birçok vakıf tahsis eden İbnü'l-Âkûlî'nin yıllık gelirinin tamamını tasadduk ettiği nakledilmektedir.

Timur'un Bağdat'a yönelik saldırısı sırasında Kuzey Irak'ta hüküm süren Celâyirîler hânedanının hükümdarı Sultan Ahmed Celâyir ile beraber Bağdat'tan ayrılan İbnü'l-Âkûlî'nin malları yağma edildi ve ailesi esir alındı. Bir süre Dımaşk ve Kahire'de ikamet ettikten sonra yine Sultan Ahmed'le beraber Bağdat'a döndü ve beş ay sonra burada vefat etti (Safer 797/ Aralık 1394); cenazesi vasiyeti üzerine Ma'rûf-i Kerhî'nin türbesi civarına defnedildi.

Eserleri. 1. *er-Raşf limâ ruviye 'ani'n-nebiyyi mine'l-fi'l ve'l-vaşf*. Daha çok Hz. Peygamber'in özellikleri ve şahsiyeti öne çıkarılarak telif edilen muhtasar bir hadis kitabıdır (I-II, Dımaşk 1393/1973; Kahire 1406/1986). On yedi bölümden meydana gelen eserin kaynakları arasında İbnü'l-Esir'in *Câmîu'l-Uşûl*'ü, Ömer b. Bedr el-Mevsilî'nin *el-Cem' beyne's-Şahîhayn*'i, Beyhâkî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve'si*, Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ'i*, Hakîm et-Tirmizî'nin *en-Na'î*, İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i ve meşhur tabakat kitapları yer almaktadır. 2. *Arfû'l-İb fi ahbâri Mekke ve Medîneti'l-habîb* (nşr. Muhammed Zeynühum Muhammed Azb, Kahire 1409/1989). 3. *Miftâhu'r-recâ fi şerhi Meşâ-*

bîhi'd-dücâ. Begavî'nin *Meşâbîhu's-sünne* adlı eserinin şerhidir.

İbnü'l-Âkûlî'nin günümüze ulaşan diğer iki eseri *ed-Dirâye fi ma'rifeti'r-rivâye* ve *Kifâyetü'n-nâsik fi ma'rifeti'l-menâsik*'tir (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 209; *Suppl.*, II, 204; *DMBİ*, IV, 174). Beyzâvî'nin *Minhâcü'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl* ve *el-Gâyetü'l-kusvâ fi dirâyeti'l-fetvâ* adlı eserlerini şerheden İbnü'l-Âkûlî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *'İddetü'l-vağid* ve *'umdetü'l-tevhîd* (İslâm akaidine dair manzum bir eserdir), *er-Red 'ale'r-Râfiza*.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *Sülûk*, VIII, 846; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, III, 176-178; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 194; a.mlf., *İnbâ'ü'l-gumr*, III, 275-278; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 225-226; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1192, 1699, 1879; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 351-352; *Hediyetü'l-'arîfin*, II, 175; *İzâhu'l-meknûn*, II, 140; Brockelmann, *GAL*, II, 209; *Suppl.*, I, 620; II, 203-204; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 240; Nâci Ma'rûf, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Müstansırıyye*, Kahire 1976, I, 138, 142-143; Zirikfî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 43; Claude Golliot, "Textes arabes anciens edités en Egypte au cours des années 1990 à 1992", *MIDEO*, XXI (1993), s. 543; Mihyâr Alevî Mukaddem, "İbn 'Âkûlî", *DMBİ*, IV, 173-174; Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî", *DİA*, VI, 102.

ALİ BAKKAL

İBNÜ'L-A'LEM

(ابن الأعم)

Ebü'l-Kâsım Alî
b. el-Hasen (Hüseyn) el-Alevî
eş-Şerîf el-Hüseynî el-Bağdâdî
(ö. 375/985)

XIII. yüzyıla kadar önemini koruyan
ez-Zicü'l-'Adu'dî'nin sahibi
astronomi âlimi.

324'te (936) Bağdat'ta doğdu; Ca'fer b. Ebü Tâlib'in soyundandır. Geleneksel temel eğitimini tamamladıktan sonra matematik, astronomi ve müzik nazariyatı okudu. X. yüzyılın ikinci yarısında astronomi alanında büyük bir otorite olarak kabul edildiği için Büveyhî Emîri Adudüdevle onu himayesine aldı ve sarayındaki diğer astronom-astrologlardan çok onun gözlemlerine değer verdi. Kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte Adudüdevle'nin Bağdat'ta kurduğunu rasathâne-de İbnü'l-A'lem'in de görev yaptığı düşünülebilir; çünkü onun daima "sâhibü'z-zîc" diye anılmasına yol açan *ez-Zicü'l-'Adu'dî* adlı zîci, o güne kadar kullanılmakta olan Yahyâ b. Ebü Mansûr el-Müneccim'in Halife Me'mûn için hazırladığı *ez-Zicü'l-*